

DEĞERLER EĞİTİMİNDE YAKLAŞIMLAR VE UYGULAMA

Yrd. Doç. Dr. Mahmut ZENGİN
Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Amaç

Değerler eğitiminde yaklaşımlar ve bu yaklaşımların eğitim süreçlerine yansımaları

Giriş

Yaklaşımların farklılığı ve Sınıflama Kriterleri

Değer kazanma süreçlerini açıklamaları

Değerlerin kaynağı hakkındaki farklı bakış açıları

Değerler eğitiminde belirlenen temel ve ileri hedefler

Uygulanan metotlar

Giriş

Uygulama açısından yaklaşımların farklılaşmasının temel sonuçları:

Hangi
değerlere
öncelik
verilecek?

Hangi strateji
yöntem ve
teknikler
kullanılacak?

Giriş

- * Öğretilecek değerler açısından farklı hedefler ortaya koyan yaklaşımların bunların nasıl gerçekleştirileceği konusunda farklı uygulamaları olsa da çok keskin ayrımları yoktur.

ÇÜNKÜ

- * Değerler eğitimi uygulaması çok yönlü bir karaktere sahiptir. Fast-food veya aspirin yöntem ve tekniklerle başarılamaz.
- * Tek bir yöntem ve metot yerine, farklı yöntem ve metotların bir arada kullanılması önemlidir.

Değerler Eğitiminde Yaklaşımlar

Değerlerin Doğrudan Öğretimi

Değer Gerçekleştirme/Geliştirme Yaklaşımları

Bütüncül Yaklaşımlar

Değerlerin Doğrudan Öğretimi

«Yeterince söyler ve gösterirseniz insanlar sonunda sizin istediğiniz gibi davranacaktır»

Değerlerin Doğrudan Öğretimi

Değerlerin Telkin Edilmesi Yöntemi

Davranış Değiştirme Yöntemi

Değerlerin Doğrudan Öğretimi

Geleneksel olarak okullarda çokça kullanılır ve yüksek düzeyde öğretmen merkezlidir.

Tümdengelimci bir yapıya sahiptir.

Anlatım, gösteriler, alıştırmalar – tekrar yapma, didaktik soru sorma gibi yöntemleri içermektedir.

Değerlerin Doğrudan Öğretimi

Şiirler, fabllar, masallar, özlü sözler, biyografiler ve özellikle de öyküler sıkça kullanılır.

Öğretici, öğrencilerinden belirli değerleri kabullenmelerini ister ve onların bu değerleri kabullenmelerini sağlayacak öğretim yaşantıları oluşturur.

Öğretmen aktif, öğrenci ise pasif konumdadır; öğretici merkezli bir yaklaşım olarak öğrencilerin bireysel farklarını, değişik yaşam tecrübelerini yok saydığı için eleştirilmektedir.

Değerlerin Telkin Edilmesi Yaklaşımı

Çeşitli örnekleme ve genellemelerle desteklenerek öğrenciler bunlara uymak için ikna edilir.

Öğrenciden önceden tespit edilen değerın doğruluk ya da yanlışlığını sorgulaması, fikir yürütmesi yerine değerlerin anlamını ve değer ile ilgili örnekleri bilip takdir etmesi beklenir.

Telkin Yaklaşımı Uygulama Modeli

- 1 Telkin edilecek değerleri belirle
- 2 Değerin hangi düzeyde içselleştirmelerinin beklendiğini belirle
(Kabul etme, cevap verip gereğini yapma, değere dönüştürme, kendi değerler sistemi ile ilişkilendirme, karakterine dönüştürme)
- 3 Değerler ile bağlantılı olarak gösterilmesini beklediğin davranışları tespit et.
- 4 Amaca uygun metotları belirle
- 5 Belirlediğin metotları uygula
- 6 Sonuçları kaydet, grafikleştir ve uygun kişilerle değerlendir

Telkin Yaklaşımı-Örnek

Yardımlaşma

Amaç:

Yardımlaşmanın önemini kavrama ve yardım kampanyasına katılma

Yöntem:

Anlatım, Model Olma, Rol Yapma, Örneklendirme

Uygulama:

- Öğretmen depremzedelerden ve yaptığı bir katkıdan bahseder.
- Yardımlaşmanın toplum açısından önemini anlatır, özdeyişler, atasözleri, ihtiyaç sahiplerinin durumlarını gösteren çeşitli görüntüler vb. kullanır.
- Afetzedeye ve ona yardım eden gönüllü rolü oynatır.
- İhtiyaç sahiplerine yardım için bir kampanya düzenlemeyi önerir ve bu kampanya planlanır.

Davranış Değiştirme Yöntemi

Davranışçı öğrenme yaklaşımının değerler eğitimi alanına yansımadır. Operant koşullanmaya bağlı olarak bireyin davranışlarını değiştirmeyi amaçlar.

İstenen değerlere uygun davranış gerçekleştiğinde öğrenciler ödüllendirilerek değerleri benimsemeleri amaçlanır.

Davranış Değiştirme Yaklaşımı- Örnek

Sınıf Kurallarına Uyma

Konu:

Sınıf Kurallarına Uyma

Yöntem:

Anlatım, Tartışma

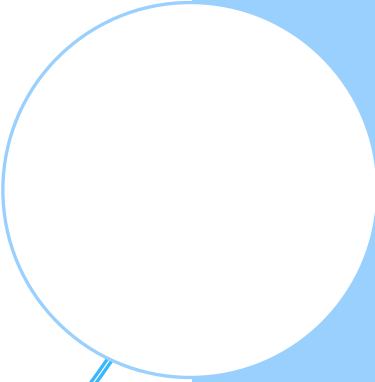
Uygulama:

- Öğretmen tarafından veya öğrencilerle birlikte sınıf kuralları belirlenir.
- Kurallara uyulup uyulmaması durumunda verilecek ödöl ve cezalar açıklanır.
- Kurallar **adil, kararlı, hızlı ve geri bildirim vererek** uygulanabilirse etkili olur.
- Okullarda “aferin”lerden, onur belgelerine kadar çok boyutlu olarak uygulanmaktadır.
- Dışsal ahlakı geliştirici olması zayıf yönüdüş ve bu nedenle eleştirilir.

Değer Gerçekleştirme/Geliştirme Yaklaşımları

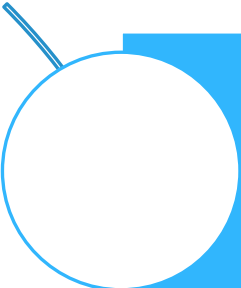

1930'lu yıllardan sonra değerler üzerine yapılan çalışmalara dayalı olarak 1960'larda geliştirilen tümevarımcı yaklaşımlardır.

Hümanist psikoloji ve hümanist eğitim hareketlerinden kaynaklanan bu yaklaşımlar değer biçmenin **insanın kendini gerçekleştirme süreci** olduğuna inanırlar.

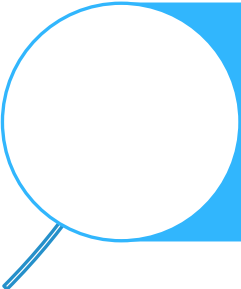
Değer Gerçekleştirme Yaklaşımları

Bu yaklaşım öğretmenlere, “Öğrencilere değer öğretmeye çalışma, onun yerine öğrencinin kendi değerlerini oluşturmaya yardım et.” demektir.

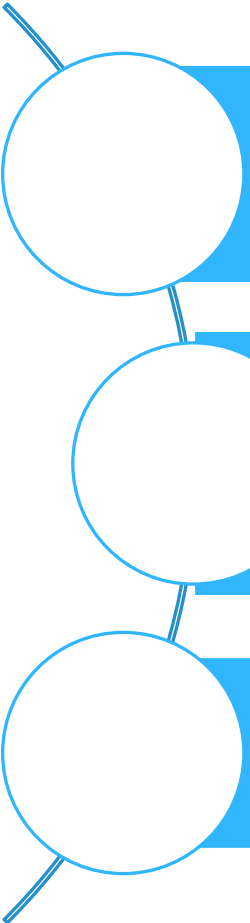

Değer gerçekleştirme yaklaşımlarında *bireyin sahip olduğu değerlerin özelliğinden çok, bireylerin değerlerini elde etme yolu* üzerinde durulur.

Değer Geliştirme yaklaşımları: Değer açıklama, ahlaki muhakeme ve değer analizidir.

Değer Gerçekleştirme Yaklaşımları

1980'lerden sonra bu yaklaşımlar okullara **bireyciliği** soktuğu ve gençlerin umursamaz olmasına neden olduğu

Okullarda akademik başarıyı düşürdüğü

Okulda ve toplumda disiplin ve şiddet olaylarının artmasına neden olduğu gerekçesiyle yoğun olarak eleştirilmiştir.

Değer Açıklama

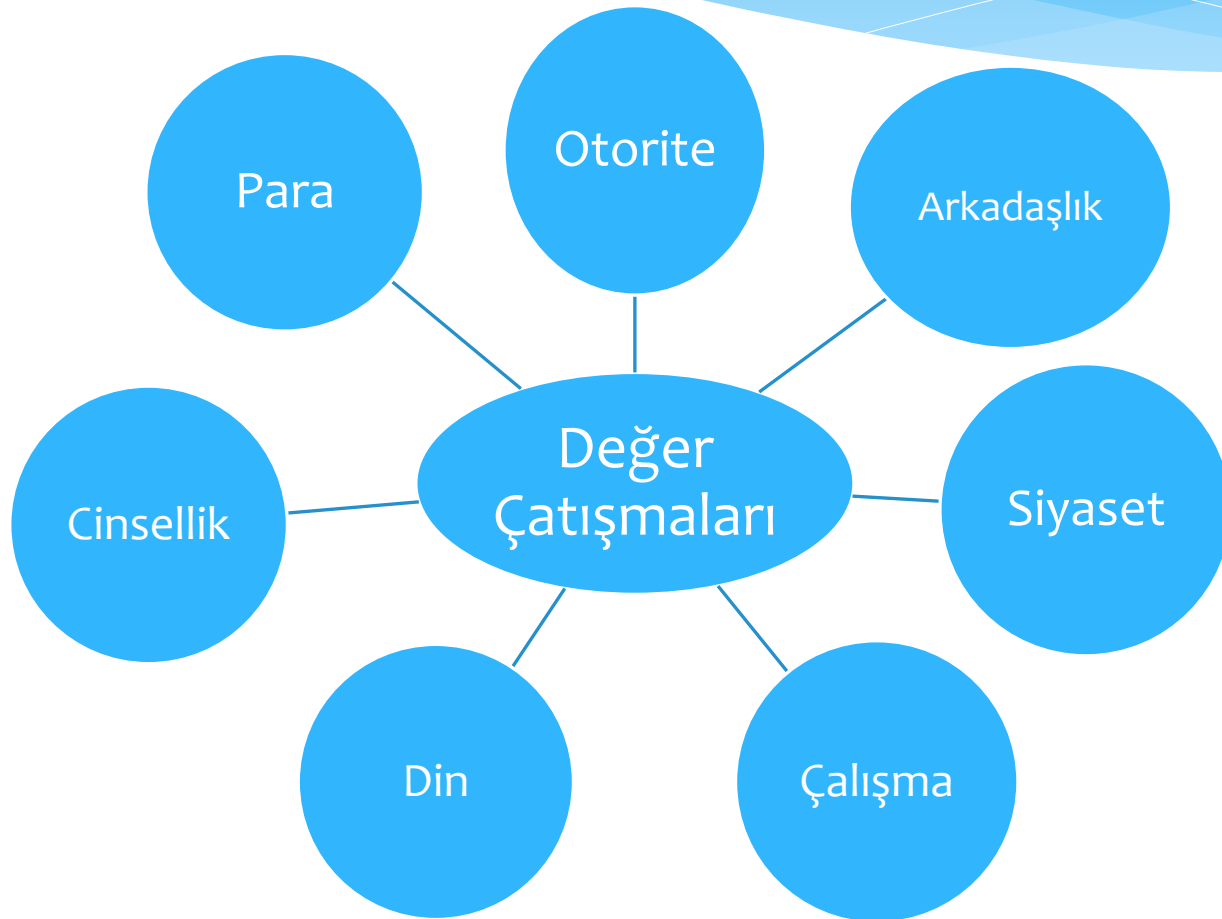
Bugünün genç ve çocukları geçmişe göre daha çok seçenekle karşı karşıyadır.

Alternatiflerin çok olması onları daha çok karmaşaya itmekte ve kendi değerlerini bulmada zorlamaktadır.

« Bireyler kendi değerlerini açık bir şekilde anlayamazlar»

Bu yüzden öğrencilere yardımcı olmak gerekir.

Değer Açıklama:

Değer Açıklama

Bu yaklaşımda öğretmenler grupta çalışmaya önem verirler.

Uygulama sırasında her düşünceye saygı gösterir ve **belli değerleri empoze etmeden öğrencilerin değerlerini açığa vurmalarını teşvik ederler.**

Değer açıklama yansız bir yaklaşımdır.

Değer Açıklamada Uygulamalar

- * Öğrencinin verdiği cevabı açıklamasına yardım etmek amacıyla şu tür sorular sorulabilir:

Senin için bu önemli midir?

Şu an mutlu musun?

Diğer alternatifleri yapabileceğini düşündün mü?

Gerçekten yapabilir ve konuşabilir misin?

Aynı şeyleri tekrar yapabilir misin?

Kısaca; öğretmen, sınıf içinde ve dışında öğrencilerin kendi seçim ve değerlendirmelerini bilinçli geliştirmeleri için fırsatlar sunar.

Değer Açıklama İçin Örnek Uygulamalar

- * Aşağıda verilen beceri ve değerleri önemine göre sıralayınız.
- * Cesur olmak, Sorumluluk sahibi olmak, çalışkan olmak, meraklı olmak, tutumlu olmak, saygılı olmak, üretken olmak.....
- * Sıralama sonrasında öğrencilerin cevapları sınıflandırılır ve sonuçları tartışılır.
- * Öğretmen cevaplarını açıklamaları için onlara «*Bu değer senin için kesinlikle önemli midir?*» gibi açık uçlu sorular sorar ve fırsat verir.

Değer Açıklama İçin Örnek Uygulamalar

- * **Aşağıda verilen ifadelere katılıp katılmadığınızı belirtiniz**

	Katılıyorum	Katılmıyorum
İnsanlara yardım etmek onları tembelliğe alıştıır		
Her insan bir gün yardıma muhtaç bir duruma düşebilir		
Yardımsever olunmadan da bir toplum var olur		
Mutlu olmak için yardımsever olmak gerekir		
Her insan yardıma layık değildir		

- * Öğrenciler ifadeler ile ilgili seçimlerini yaptıktan sonra öğretmen bunları kendi hazırladığı bir çeteleye kaydeder. Verilen cevaplar tartışılır ve öğrencilerin mantığını araştırmak için açıklayıcı sorular sorulur.

Değer Açıklama İçin Örnek Uygulamalar

* Cümleleri tamamlayınız

İnsanların.....öğrendim
.....beni mutlu ettiğini öğrendim
.....ihtiyaç duyduğumu öğrendim
.....mutsuz ettiğini öğrendim
.....üzüldüm

- * Boşluk doldurmak, sorular ile öğrenciye değerlerini ve kendisi için önemli olan durumları açıklama fırsatı verir.

Değer Açıklama İçin Örnek Uygulamalar

- * **Sonu meli/malı ile biten on cümle yazınız**

İyi bir üniversite kazanmalıyım

Çok iyi bir futbolcu olmalıyım

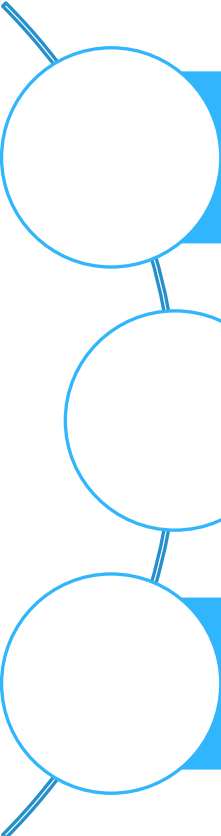
İnsanlara her zaman yardımcı olmalıyım.

Anne –babama ve büyüklerime saygı göstermeliyim.

.....

- * Bu uygulamada öğrencinin geleceğini ve davranışlarını yönlendiren değerleri ortaya çıkarma amaçlanmaktadır. Açık uçlu sorularla cevaplarını açıklaması istenir.

Ahlaki Muhakeme

Kohlberg tarafından geliştirilen yaklaşımda amaç, öğrencilere verilen ahlaki ikilem içeren hikayelerle ahlaki yargılarını geliştirmek ve değerlerini ortaya çıkarmaktır.

Kohlberg, araştırmalarında aynı hikayelere farklı yaş grubunda bulunan öğrencilerin farklı yargılarda bulunduğunu saptamıştır.

Araştırmaları sonucunda öğrencilerin gelişim dönemlerinin üç seviye ve altı basamakta toplandıklarını belirtmiştir.

Ahlaki Muhakeme

- * **Hans ve hasta karısı.**

- * *Sizce ilacı çalmalı mıydı?*
 - * *Adam suçlu mudur?*
 - * *Suçluysa neden suçludur?*
 - * *Suçsuzsa neden suçsuzdur?*
-
- * Hikayenin sonunda öğrenci görüşleri alınır.
 - * Verilen cevapların dayanakları, öğrencinin ahlaki gelişimi hakkında bilgi verir.
 - * Burada öğrencinin çözümü önemli değildir. Önemli olan öğrencinin çözüme ulaşırken kullandığı akıl yürütme ve neden o çözüme ulaştığıdır.

Ahlaki Muhakemenin Gelişimi

- * *Gelenek Öncesi Düzey* →
 1. Cezadan kaçınmak
 2. Menfaate dayalı
- * *Geleneksel Düzey* →
 3. Onaylanmaya yönelik ahlaki
 4. Kural ve düzene dayalı ahlaki
- * *Gelenek sonrası düzey* →
 5. Toplumsal sözleşme
 6. Evrensel ahlak kurallarına dayalı

Ahlaki Muhakeme

Öğretmenin rolü, ahlaki ikilemlerin bulunduğu örnekler vererek öğrencilerin kendi çıkmazlarını çözmelerine yardım etmektir.

Öğretmen öğrencileri ahlaki ikilemle karşılaştırır ve diğer öğrencilerin ne tür cevaplar verdiklerini duymaları sağlanır.

Öğretmen uygulama sırasında sınıfı gruplara böler ve örnek olayda yapılacak en iyi davranışın ne olduğunu sorar.

Her grup bu soru etrafında tartışır.

Bu yöntemde amaç, öğrencilerin davranışlarına rehberlik edecek ahlaki ilkeler geliştirmelerine yardım etmektir.

Ahlaki Muhakeme’de Temel İkilem Alanları

Uygulama Modeli (1)

- * Öğrencilerin seviyesine uygun ancak yetişkin olarak karşılaşmaları mümkün olan ilgi çekici bir ikilem sınıfta açık ve öz bir şekilde sözel, yazılı ya da görsel şekilde sunulur.
- * Her öğrenciden böyle bir ikilemle karşılaştığında ne yapacağını nedeni ile birlikte yazması istenir.
- * Öğrenciler gruplara ayrılarak kendi yazdıklarını grup içinde paylaşmaları ve özellikle nedenler üzerine tartışmaları sağlanır.
- * Grup sözcüleri görüşleri açıklar

Uygulama Modeli (2)

- * Öğretmen bütün görüşleri kapsayan bir tartışma başlatır.
- * Tartışmanın ardından öğretmen her öğrenciden kendisinin desteklemediği bir görüşü destekleyecek olumlu nedenler yazmasını ister. Böylece her öğrenci kendi görüşü dışındaki alternatifler üzerine de düşünmüş olur.
- * En son olarak her öğrenciden kendi görüşünü destekleyen nedenleri tekrar yazması istenir.

Uygulamada Dikkat!!!

- * Eğitimci öğrencilerin ahlaki yargılamalarından onların ahlaki muhakeme düzeylerini anlayabilmelidir.
- * Öğrencileri mevcut ahlaki muhakeme düzeylerinin bir basamak üstündeki ikilemlere muhatap kılmalıdır.
- * Gelişigüzel hazırlanmış, zorlayıcı olmayan ve biraz irdelendiğinde diyalogun tıkanmasına yol açacak kadar dar konularla ilgili ikilemler öğrencide memnuniyetsizlik oluşturur ve etkinliğin ciddiye alınmasını engeller.
- * Fikirlerin açık bir şekilde paylaşılabildiği müzakere ortamı oluşturabilmelidir.

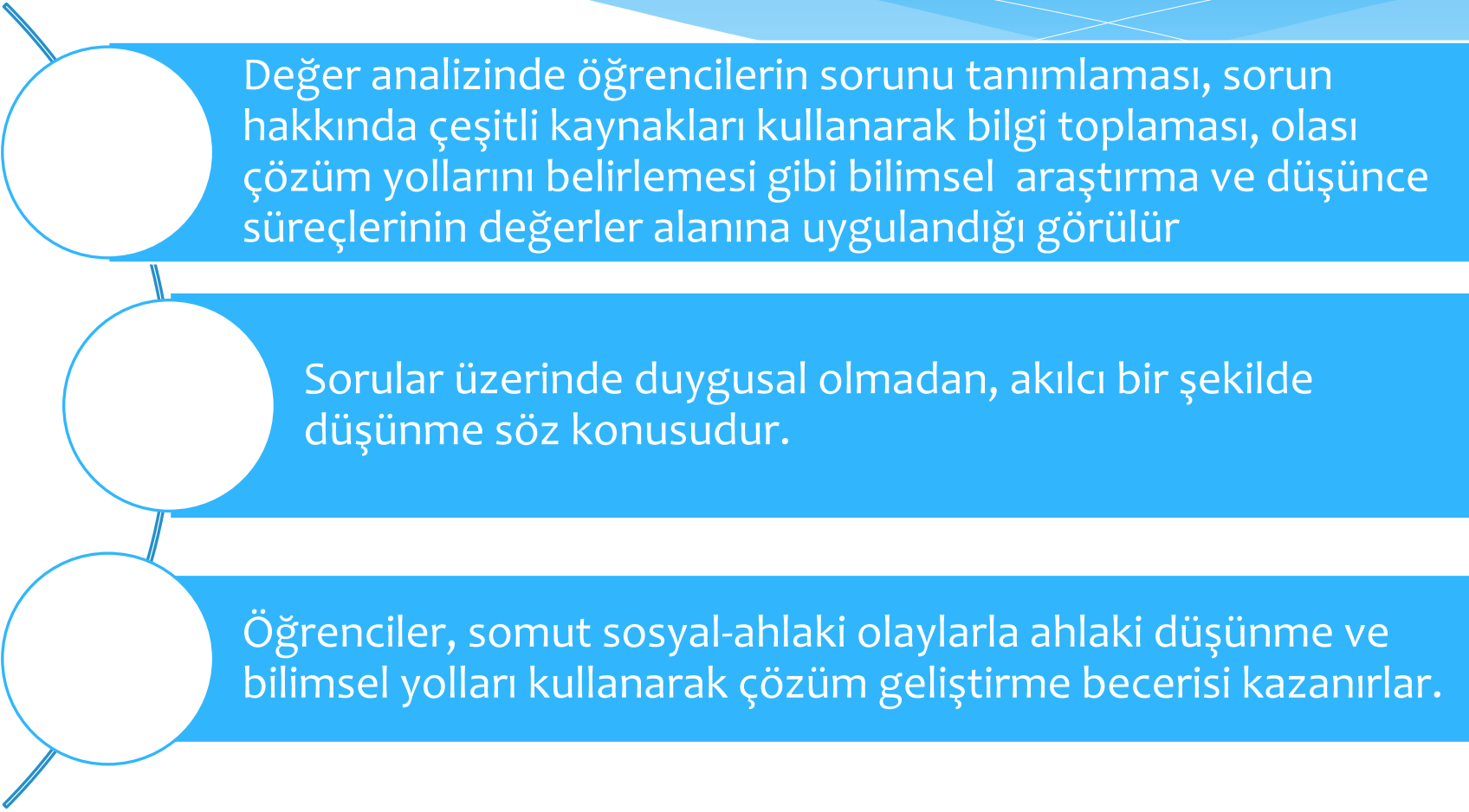
Uygulama Örneği/Yardımlaşma ve Hayatın Deęeri

- * Çaycuma'da ırmağa düşen genç ve onu kurtarmak için kendini tehlikeye atan olgun yaştaki vatandaşın ikilemi.
- * Siz olsaydınız ne yapardınız? Neden? (Yazıyoruz)
- * Gruplara ayrılıp, cevaplarımızı ve nedenlerini tartışıyoruz.
- * Grupların görüşlerini varsa muhaliflerle birlikte sınıfla paylaşıyoruz.
- * Ortaya çıkan görüşleri tartışıyoruz.
- * Diğer öğrencilerin görüşlerine gerekçeler
- * Son kararımız ve gerekçeleri/toplu ya da tek tek

Uygulama Örneği/Sorumluluk, Hak ve Vefa

- * Ayşe ve Ali kardeştir. Ali Okulun futbol takımına girmek istemektedir. Yeteneklidir. Ancak ailesinin izin vermesi için ödevlerinin aksamaması gerekmektedir. Ali'nin ise futbol yeteneğini geliştirici çalışmalardan ödevlerine yeterli zamanı kalmamaktadır. Ali arkadaşı Mehmet'e onun sevdiği oyuncakları vererek ödevlerini yaptırmaktadır. Ayşe bunu öğrendiğinde durumu ailesine ve öğretmenine söylemeli midir?
- * Uygulama modelindeki adımlar...

Değer Analizi

Değer analizinde öğrencilerin sorunu tanımlaması, sorun hakkında çeşitli kaynakları kullanarak bilgi toplaması, olası çözüm yollarını belirlemesi gibi bilimsel araştırma ve düşünce süreçlerinin değerler alanına uygulandığı görülür

Sorular üzerinde duygusal olmadan, akılcı bir şekilde düşünme söz konusudur.

Öğrenciler, somut sosyal-ahlaki olaylarla ahlaki düşünme ve bilimsel yolları kullanarak çözüm geliştirme becerisi kazanırlar.

Değer Analizi

- * Değer analizinde incelenecek konular gerçek dünyadan ahlaki muhakemeyi harekete geçirebilecek özelliklere sahip, ahlaki prensiplerle ilişkisi kolaylıkla kurulabilecek konular olmalıdır.
- * Uygulaması uzun zaman isteyen bir yaklaşımdır, zamanı iyi kullanmak için küçük gruplar şeklinde uygulanması önerilir.
- * Değer analizine, çözüme ulaşmayı sağlayacak yeterli zaman ve konunun geniş değerlendirme sağlayacak yeterli içeriği yoksa başlanmamalıdır.

Değer Analizi

Değer Analizinde Uygulama Süreci:

1. Konunun/problemin tanımlanması (Ödev yapmama)

2. Soruna ve nedenlerine ilişkin bilgi ve kanıt toplanması

3. Olası çözüm yollarının belirlenmesi

4. Çözüm yollarının muhtemel sonuçlarını belirleme ve değerlendirme

5. Alternatif çözüm yolları arasında tercih yapma

6. Yapılan tercihe uygun davranış

Uygulama Örneği/Temizlik

- * Okulumuz veya mahalledeki çöp veya kirlilik problemi konu olarak tanımlanır.
- * Problemin nedenleri gözlem, alan incelemesi, mülakat vb. yöntemlerle öğrencilerin tek tek veya grup çalışması ile belirlenir.
- * Muhtemel çözüm yolları için yapılabilecekler sınıfça değerlendirilir.
- * Belirlenen çözümlerin imkanı ile artı ve eksileri araştırma ve muhakeme ile değerlendirilir.
- * Bir çözüm planı yapılır ve uygulanır.

Uygulama Örneği/Kurallara Uyma/Sorumluluk

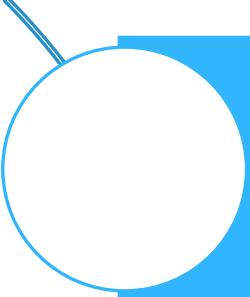
- * Sınıfımızda ilk derse geç kalma sorunu sıklıkla yaşanmaktadır.
- * Nedenler üzerine bilimsel araştırma süreçleri kullanılarak inceleme yapılır.
- * Nedenler ve muhtemel çözüm yolları tespit edilir, değerlendirme yapılarak plan hazırlanır.
- * Aileler, ulaşım imkanlarına dair kurumlar vb. ile irtibata geçilerek çözüm planı uygulanır.

Değer Eğitiminde Bütüncül Yaklaşımlar

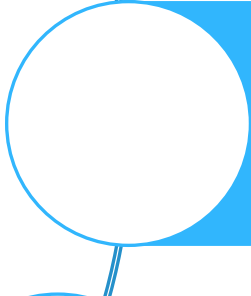

- * Okul yaşamının ve okulda oluşturulan kültürün, toplumun istediği değerlerin çocuklara kazandırılmasında önemli etkileri olduğu vurgulanmaktadır.

Adil Topluluk Okulları Yaklaşımı

Kohlberg ahlaki muhakemenin sınırlılıklarını görerek, değerlerin eğitimi için daha kapsamlı bir yaklaşım olan **adil topluluk okullarını** geliştirmiştir.

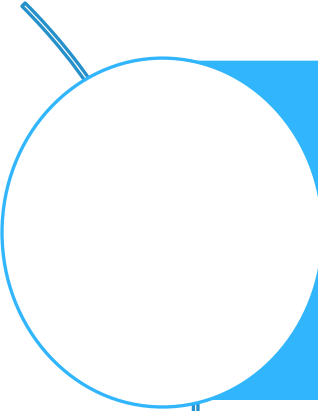

Ahlaki gelişim için bilişsel fonksiyonların eğitimi kadar sosyal çevrenin şartlarını da dikkate almak gerektiği vurgulanmaktadır.

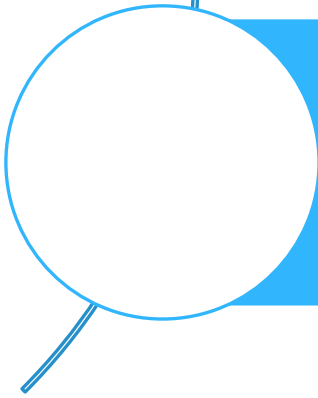

Bilmek yetmez, alışkanlık oluşturmak gerekir.

Adil Topluluk Okulları Yaklaşımı

Adil topluluk yaklaşımı, kuralların okuldaki tüm personelce birlikte alındığı, sorumlulukların paylaşıldığı demokratik okul sürecinin yaşandığı bir yaklaşımdır

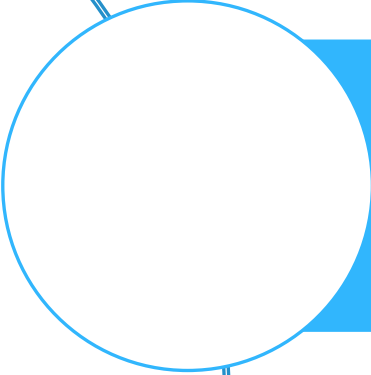

Bu yaklaşımın temelinde yatan fikir, okul yapısını çocukların karar alma ve yürütme sürecine katılabilecekleri doğrultuda demokratikleştirmek ve demokrasinin ilkelerini öğrenirken, çocuklara bunları uygulama olanakları sağlamaktır.

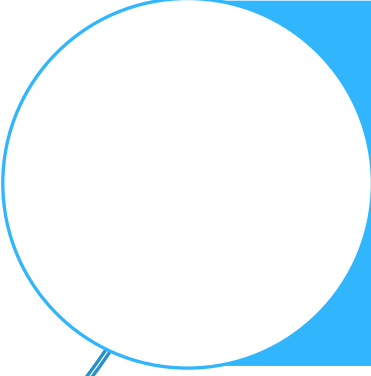
Adil Topluluk Uygulama

- * Bu okullardaki sistemin kalbi okul meclisleridir.
- * Bu meclisler tüm personelin katılımıyla öncelikle okulun yönetim sistemini, anayasasını ve kurallarını belirlemektedir.
- * Bu ana meclis dışında disiplin komitesi, danışma grubu, küçük grup toplantıları, sınıf içi ahlaki müzakere grupları ve personel öğrenci danışma kurulları gibi çeşitli yardımcı kurullar bulunmaktadır
- * Günümüzde eğitim sistemimizde okul meclisleri şekliyle var olup pasif bir şekilde uygulanmaktadır.

Karakter Eğitimi

Değerlerin doğrudan öğretimi ve değer geliştirmeci yaklaşımları birleştirmeye çalışır. Ahlaki biliş, duyuş ve alışkanlığa odaklanır.

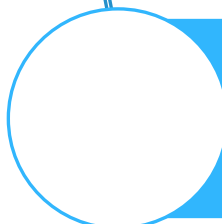

Modern anlamda 1980'lerden sonra Thomas Lickona tarafından sistemleştirilen karakter eğitimi yaklaşımı, okul ve öğretmenin temel ahlaki değerlerin öğretilmesinde daha etkin ve doğrudan rol almaları gerektiğini vurgular.

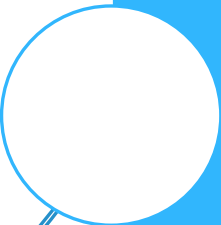
Karakter Eğitimi

Bu yaklaşımda iyi karakteri sembolize eden temel değerler saptanmış ve bu değerlerin kazandırılması için okul ve sınıfta uygulanması gereken yöntemler önerilmiştir.

Önerilen yöntemler tüm okul yaşamı ile birlikte veli ve çevresel faktörleri de içine alan geniş bir yelpaze oluşturmaktadır.

Bu özelliği nedeniyle ABD’de karakter eğitimi çabalarına genç insanların ahlaklı, sorumluluk sahibi ve düşünceli olmasını sağlayacak okullar oluşturmayı amaçlayan **ulusal eğitim hareketi** de denmektedir.

Karakter Eğitimi Programı

- * Katılımcı (Öğrenci, personel, veli, toplumsal kuruluşlar, yöneticiler vb.)
- * Topluma göre
- * Ders konuları ile bütünleşik
- * Yetişkin modelliđi
- * Personel gelişimi
- * Bütüncül ve kalıcı davranışa yönelik

Karakter Eđitiminden Örnek Stratejiler

- * Sınıfın ötesine bakmak: Çocuklara dünyadaki acı ve ıstırapları ve bunlara karşı yapılanları göster.
- * Rol modeli kişileri tanııt, onlarla tanıştır.
- * Toplum hizmetine veya okul içi akran rehberliğine yönlendirmek.
- * Model ve ahlaki rehber (onaylama-düzeltilme) olarak öğretmen.
- * İşbirlikçi öğrenmeyi kullanmak.
- * Çocukların çok büyük bir kısmının kültürel kökeninde var olan dini manevi inançlardan destek almak.
- * Sınıf veya okul aidiyetini güçlendirmek (simgeler, ritüeller)

Daire Zamanı

- * Öğrenciler birbirlerini rahatlıkla görebilecekleri bir daire halinde oturtulur
- * Buluşmanın amacı ve hedefleri açıklanır.
- * Buluşmalarda uyulacak konuşma ve dinleme kuralları
- * Öğrencilere durumu kendi başlarına düşünmeleri için birkaç dakika verilir ve ardından ikişerli olarak müzakerelere geçilir.
- * Bir işaretle ikili müzakerelerin sonlandırılır grup müzakereleri başlatılır

Daire Zamanı

- * İkişerli grupların yerlerinden ayrılmadan birbirleri ile 3-5 dakikalığına görüşlerini paylaşması sağlanır.
- * Birkaç grubun, görüşlerini tüm sınıfla paylaşmasının sağlanması ve öğretmenin peş peşe sorular sorarak grup müzakeresini canlı tutması.
- * İmkân ölçüsünde üzerine uzlaşılan konuları kayıt altına alarak uygulama planı oluşturulması ve bir sonraki sınıf buluşması/daire zamanının planlanması.

Daire Zamanı Konuları

- * *Güzel haber buluşması*
- * *Daire döngüsü*
- * *Takdir zamanı*
- * *Hedef veya kural koyma toplantıları*
- * *Öğrenci sunumları*
- * *Problem çözme buluşmaları*
- * *İkilem durumu*
- * *Öneri kutusu buluşması*

Sonuç Olarak

- * Değerler eğitimi birtakım teknikleri öğrenmek ya da hazır paket program ve kitapları alıp sınıfta uygulamaya indirgenemeyecek kadar **insana bağlıdır**.
- * Yöntem ve teknikler bize yol gösterebilir, öğrencilerin ahlaki zekasını da geliştirebilir. Ancak değer eğitiminde **en etkili yol yaşatmaktır**.
- * Bunun için de **yetişkin modeliği ve ahlaki yaşam ortamları** hazırlamak gerekir.